

Varga Csaba

Kultúrdiplomáciai program és kudarca az Antall-kormány idején

Hungarian Reference Library (CD-ROM Hungary)

A Project in Cultural Diplomacy and Its Failure During the Antall Government

Hungarian Reference Library (CD-ROM Hungary)

Összefoglalás

A rendszerszerűen felépített magyar kultúrdiplomácia hiánya megbosszulta magát már a trianoni eredményhez vezető úton. Utókorunk úgyszólván semmit sem tanult ebből. A törvényszerűen bekövetkező pusztító eredményeket új otthonaként megélve, történetesen amerikai emigrációnk igyekezett az itthonnak a közömbösségét valamelyest pótolni, majd a kommunizmus bukása utáni új kezdés ígézetével fellépő új kormányzatokat végre cselekvésre bátorítani. Az alábbi sorok egy történés krónikáját adják: egy sikeres indítás öndugába dőltét, ami a Miniszterelnöki Tanácsadó Testületben végzett munkámnak persze csak töredékét képezte. Egyszersmind mutatva, hogy e kormányzatban (is) mely sokoldalú előkészítettséggel zajlottak ügyek, olyanok is, amelyek – mint a bemutatott is, történetesen banális okok folytán – kudarcra ítéltettek. Külön szomorúság, hogy e téren az azóta eltelt évtizedekben gyakorlatilag semmi előrehaladás nem történt.

DR. VARGA CSABA DSc, Széchenyi-díjas jogfilozófus, kutató, professor emeritus, MTA TK Jogi tudományi Intézete, professor emeritus, PPKE JÁK; a dolgozat történései idején a Miniszterelnöki Tanácsadó Testület kormányfőtanácsos rangú tagja (1991–1994) (varga.csaba@jak.ppke.hu).

Kulcsszavak: információs technológia, CD-ROM, angol nyelvű alapkönyvtár, kormányzati projektmegvalósítás, magyar történelem (1993–1994)

Summary

Having realised the low efficiency of cultural diplomacy during the post-WWII communist regime, the author, a member of the Advisory Body of the late Prime Minister of Hungary, József Antall, initiated the adoption of the new achievement of information technology, barely utilised for any similar purpose in the world at the time (including its rudimentary servicing at contemporary Oxford/Cambridge), to issue a CD-ROM as a Hungarian Reference Library, representing a selected and ordered mass of writings already published on Hungary (relevant to its history, culture, science, arts, etc.) in English. It was meant as a gift additional to tickets for the next EXPO to be hosted by Hungary in 1996. The paper records and documents of the whole procedure, whether intellectual, governmental and managerial, from the idea's inception in late 1992 to the final incompleteness, practically with no continuation after the change of government in mid-1994 and, unfortunately, no continuation since then, either.

Keywords: information technology, CD-ROM, reference library in English, governmental project implementation, history of Hungary (1993–1994)

Nem tudok arról, hogy a Miniszterelnöki Tanácsadó Testületnek lett volna hivatalos küldetésnyilatkozata, de szerepünket s szerepemet magam abban úgy fogalmazhattam volna meg, hogy mindenekelőtt a miniszterelnök munkájának legkülönfélébb módokon történő segítése, egyebek közt felkért vagy önálló véleményadással és kezdeményezéssel, a szűkebb s tágabb értelemben vett kormányzaton belüli munkálatokban részvétellel, és az MDF-es és országos, fővárosi és vidéki, akár kritikai alapról építő vélemények, kezdeményezések lehetséges becsatornázásával. Az már nyilvánvalóan személyfüggő volt, hogy saját kabinetbeli hierarchikus alárendeltségünkön túl kivel s miként tudunk kapcsolatot építeni a szűk és tág kormányzaton belül és kívül.

Valamiféle *CD-ROM Hungary* elképzelhetőségével Sándorfi György¹ országgyűlési képviselővel való sokadik beszélgetésben, valamikor 1992 nyarán, késő őszén találkozhattam először. Formálisan egy 1993. január 18-i délutáni átbeszélésen rögzíthettem különféle hivatali megbeszéléseim során rendszeresen vezetett naplójegyzeteimben első ízben, hogy – a külhoni Magyaródy Szabolcs² útkeresése és Andrew L. Simon³ mérnöki tanúsága szerint, amit itthon velünk némi sürgetéssel kísértén megosztottak – lehetőség lenne mintegy húszezer nyomdai ívnyi szöveg egyetlen lemezen történő többszörözésére, s ezzel a világnyelveken már megjelent magyar történelmet, tudományt, művészetet tárgyaló művek összefogásával Közép-Európának magyar esettanulmányként történő bemutatására. (Természetszerűleg nem voltam szakember ebben – sem. De az 1960-as évek második harmadában, a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézetében, mielőtt bezúztatták volna, hazame-

nekítettem magamnak a két világháború közti *Magyar Szemle* – számomra azóta is minden idők legkiemelkedőbb magyar folyóirata – teljes sorozatának közel félszáz kötetét; ekkor bukkanhattam a tragikus sorsot ért Balogh József⁴ fáradhatatlan és úgyszólván felülmúlhatatlan, gyakorlatilag egyszemélyes kultúrdiplomáciai teljesítményére. Ennek élményét növelte ugyanezen időből bennem a hazánkból kiszakított utódállamokat illető magyar történettudományi és revizionista feldolgozások soknyelvű gazdagsága, melyek az egykori Teleki Pál Tudományos Intézet hagyatékából intézetünkre maradtan kimenekítem nélkül szintén elpusztítottak volna. Ezeknek köszönhetően megérezhettem hazánk történetéből egy darabot, amelyben – már és még – *volt* kultúrdiplomácia, mert az ország mert és akart, sőt tudott is a „helyünk a nap alatt” alakításáért tenni. Ebből érezhettem még valamelyes visszfényt az 1970-es évek végén; talán egy *simulacrum* utolsó felvillanása lehetett.⁵ Ám azóta is immár fél évszázad telt el, s a politika hazai fejeiben mindeddig kultúrdiplomáciának még csak a hiánya sem tudatosult.)

Nos, amerikai barátaink figyelemfelhívása igencsak értő fülekre talált bennünk. Dilemmánk csak arról szólt, vajon időkorlátokkal is számolva a gyakorlati megvalósításra, szóba jöhet-e például a Batthyány Lajos, a Lakitelek vagy a Nemzeti Alapítvány, avagy a Magyarok Világszövetsége. Minderről rögvest feljegyzést készítettem a miniszterelnöki kabinetfőnököknek⁶ s az érintettek gondolt kormánytagoknak, majd a kabinetfőnök úrral január 25-én késő este még átbeszéltem a mikénti továbbgondolás irányait.

Időközben január 21-én Budapestről Simon András küldött sajtóanyagot CD-ROM-ügyekben jártas magyar szervezetekről, hasonló amerikai magyar gondmegfogalmazásokról (pl. Wass, 1992), tudatva, hogy kettőnkön kívül találkozott még Pecze Zoltánnal⁷ és Szekeres Zsolttal,⁸ s példányt juttat majd Pungor Ernőnek.⁹

1993. január 29-én, mikor újabb feljegyzéssel kerestem fel a miniszterelnöki kabinetfőnököt, érkezett már visszajelzés: egy frissen létrejött alapítvány elnökétől, Csóti Györgytől,¹⁰ egyenesen a miniszterelnöki kabinetfőnökök címezve, saját gondolat előterjesztéseként, mint „a külföldi magyar propaganda jobbítását célzó, egy magyar kézikönyvtár számítógépes megvalósítására vonatkozó javaslat” (Ki-62/1993), amire címzettje rögvest meg is jegyzi nékem: úgy tetszik, „a dolgok visszafordulnak”.

Érkeznek további visszajelzések. Leginkább megdöbbenően a külügyminisztertől,¹¹ aki – tán éppen nemzeti könyvtárunkban számítógépes rendszerszervező felesége félreértésével – február 2-i válaszában (477/Je) az egész felvetést *ex cathedra* haszonlatannak jelenti ki: „Az optikai leolvasás ugyanis nemintelligens, a szövegnek csak a képét veszi föl, de ez nem indexálható, olyan, mint egy mikrofilmtekercs.”

Ugyanezen a napon – kongenialitások csodálatos egyidejűségéeként, s talán még inkább a helyénvaló ötlettől várható kormányzati cselekvés saját csatornába terelésének önértékéből – a címzettlistámon nem is szereplő Pungor Ernő, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság tárca nélküli miniszteri rangú elnöke egyenesen a miniszterelnököt (eredetileg akadémiai kutatóknak, tehát nem külsőknak épített társasházbeli szomszédját) keresi meg pontosan e tervvel, sőt – *captatio benevolentiae* – csapatot is javasol mögéje: „Eddigiekben felhívtam a figyelmét Entz Gézának,¹² aki lelkes volt, s egyetértett az anyagi támogatással is, ami kb. első lépésben 10 millió forint lenne.”

Háttér gyanánt csatolja még Simon András a Hungary 1100 multimédia adattár eredetileg nekünk megküldött négyoldalas problematizálását, miszerint

– az USA-ban a legnagyobb könyvtárak „jó esetben pár tucat könyve” hazánkról felében már rég „elavult”, miközben „80%-a vagy torz, vagy ellenséges képet fest”;

– a kurrens *New Hungarian Quarterly* „érdektelen”, a *Hungarian Observer* „hírverési dilettantizmus”, a *Daily News* silány;

– USA-ban 1989 és 1991 közt született kétezer közgazdasági disszertáció közül öt szól Elefántcsontpartról s kettő honunkról, noha „egyedülálló problémákkal” mi kerültünk a nemzetközi érdeklődés homlokterébe;

– egyetlen CD-lemez – à 3 USD – 300 ezer gépelt oldalnyi tárolófelülettel rendelkezik.

Egy nap múltán szintén reagál Mádl Ferenc¹³ tárca nélküli miniszter nevében kabinetfőnöke, Tóth Sándor,¹⁴ javasolva (188/MF Ki-62/1993), hogy „kormányon kívüli szerv végezze e tevékenységet, amely viszont élvezze a kormány (politikai) támogatását”.

Február 5-én késő délután kapom a miniszterelnöki kabinetfőnöktől iránymutatásként, hogy a Pro Communitate Alapítvány bevonása lehetne a Batthyány Lajos vagy Teleki Alapítvány helyett inkább kívánatos; majd február 11-e kései estéjén ezt még nyomatékosítja. Közös ebédek következnek a parlamenti alagsorban, utána nálam kávézással tovább latolgatás Sándorfi képviselő barátommal és Bitsánszky Gézával,¹⁵ aki február 8-án *Megjegyzésekben* (XXVII-104/1993) tovább tágítja a szándékokat:

– több lépcsőben lennének még tervezhető elkészítendő művek és válogatások, képi és zenei, audio- és videomegjelentésekkel,

– akár „ráültetve” ezeket aktuális hívószavakra, divatokra, súlypontokra.

Zavarba ejt viszont Fekete György¹⁶ február 5-i elutasítása (429/93 FGy). Merthogy bár lehetséges – írja –, hogy valami „nem kielégítő [...] kaphatnának több propagandát [...] lehetne szervezettebb. A helyzet azonban valamivel jobb, mint Ön gondolja”. Tájékozatlanságát maga leplezi le; számára elégséges, hogy a Library of Congress és néhány más bibliotékával, cserekapcsolatainknak hála, „értékes anyag jut el Amerika sok könyvtárába is”.

Két napra rá, délelőtt formális egyeztetés zajlik nálam Sándorfival, Bitsánszkyval, s utóbbi munkatársaiként Bernát Istvánnal¹⁷ és Molnár Imrével.¹⁸ Beszámolóom rögzíti:

– a tervezett *Hungarian Reference Library* Magyarországon technikailag megvalósítható;

– „éllovasok leszünk nemcsak regionális kitekintésben, de nemzetközi mércével mérve is”, összemérve Oxford/Cambridge teljesítményével;¹⁹

– „nemcsak önmagát fogja reprezentálni, hanem [...] mint az egész közép-európai térséget képviselő esettanulmány szerepel”;

– a budapesti EXPO bár határidős alkalom, de további feladatvállalásokat nem zár ki.

Harmadnap, február 19. délutánjára kezdeményez a Pro Communitate Alapítvány kuratóriuma – Csóti György elnök és Biszterszky Elemér,²⁰ Prepeliczay István,²¹ Sándorfi György tagok, valamint Szent-Iványi Ágnes²² titkárságvezető és Aniot Judit²³ ügyvezető részvételével – egyeztetést. Február 24-én kelt feljegyzésem szerint alapítványként „működését most kezdi, pénzeszközökkel feltöltése, konkrét cselekvésének kialakítása

most van folyamatban”. Mindazonáltal a Hungarian Reference Library „menedzselésére készséggel vállalkozik”, ha és amennyiben tőlem már mindent előkészítve (munkabizottságok, költségvonzat, rendezett szerzői jogok, Országos Széchényi Könyvtártól bibliográfia és szkennelés) átvehet – általunk megszerzett/megszerzendő megvalósíthatósági tanulmánnyal, kormánydöntéssel, szerkesztés/megvalósítás bizottsági és szervezeti rendszerével, pénzügyi ellátmánnyal – úgy, hogy az összeállítást és digitalizálást költségvetési, a mesterlemez- és sorozatgyártást pedig az EXPO-forrás fedezi majd.

Február 25-én Simon levélben sürgeti Sándorfit, Molnár Imre pedig másnap kora délután kéri tőlem, hogy

– folytassak tájékozdó beszélgetést az MTA elnökével, az OSZK főigazgatójával s az Akadémiai Kiadó vezetőjével; majd

– létesítsünk tárcaközi bizottságot (kulturális oldalról például Fekete György, külügyi részről Kelemen András²⁴ és/vagy Bába Iván,²⁵ pénzügyiként Schamschula Gyula,²⁶ akadémiaiként Csurgay Árpád²⁷ és/vagy Rózsa György,²⁸ műszakiként pedig Pungor Ernő részvételével);

– amely bizottság – Mádl és Katona Tamás²⁹ írja be ezt a menetrendbe – majd megvalósíthatósági tanulmányt fog benyújtani 100 ezer lemez megrendelésére.

Fekete György már korábbi levelében jelzi, hogy körlevelemet továbbküldte az OSZK-főigazgató Juhász Gyulának,³⁰ aki március 1-jén dodonaian válaszol: „Ha lenne egy jó magyar lexikon... Ennek hiányában egy megfelelő összetételű szerkesztő-/szerzőbizottságnak kéne egy ilyen anyagot összeállítani, létrehozni és CD-ROM-ra vitetni.” Tudván, hogy munkálatunkhoz alapbibliográfiát csak a nemzeti könyvtártól kaphatunk, átfogó beszélgetést kezdeményezek a főigazgatóval, aki támogatásáról biztosít.

Véletlen megismerkedésnek hála, másnap kora délután tájékozdó beszélgetést folytatok Kádár Edittel³¹ a Sevillai Világkiállítás felhasználható, Tóthné Pásztor Erzsébettől³² is megerősített tapasztalatairól.

Időközben Csóti tájékoztatást követel tőlem a dolgok alakulásáról, mire március 8-án kitérően válaszolok: zajlik közös előkészítő munka miniszterelnökségi államtitkári (Katona), tudománypolitikai bizottsági elnöki (Bittsánszky) és országgyűlési képviselői (Sándorfi) részvétellel.

Másnap délután megbeszélés a miniszterelnöki kabinetfőnökkel és Molnár Imrével, akik szerint a Pro Communitate Alapítvány bevonandó, de előkészítésre állíttassék fel egy kormányzaton túlnyúló (művészetet, nemzeti könyvtárat, tudományos akadémiát bevonó) tárcaközi bizottság Pungor miniszteri képviselőjével (és erősítésként Herman János³³ és Bittsánszky Géza kooptálásával); előrevetítve, hogy siker esetén kívánatos lehet további más, akár magyar nyelvű változat egyaránt.

Március 11-én tájékozdó beszélgetésbe bocsátkozom Bedő Árpád³⁴ informatikus-sal technikai lehetőségekről, költségekről, szóba jöhető vállalkozói körrel, majd másnap délben találkozom Pungorral: kire bízandó a megvalósítás. E célból létrehozandó alapítványra, vagy a Magyarok Világszövetsége, a Pro Communitate, a Batthyány Lajos vagy a Teleki Alapítvány bevonásával?

Március 19-én délután újabb találkozás a miniszterelnöki kabinetfőnökkel a majdani tárcaközi bizottság összetételét, feladatait, szerzői jogi vonatkozásokat megbeszélén-

dő, folytatva március 31-én este további tüzetesítéssel. Közben március 29-én délelőtt hivat Pungor, tágítva a tervezést: annyi lemezzel számoljunk, ahány témakör erre érdekes. Április 12-én délben újabb találkozás Pungorral, aki elfogadja felvetésemet egy e célra létrehozandó *sui generis* alapítványról.

Április 14-én késő este tájékoztat a miniszterelnöki kabinetfőnök a miniszterelnök döntéséről: a kormányzati támogatást előkészítő bizottság két tagja Pungor és jómagam, s kormánydöntés után a felelős bizottság elnöke Pungor lesz, magam pedig (kvázi-)kuratóriumi titkára.

Antall József miniszterelnök április 15-én hivatalos levélben megbízza Pungor Ernő tárca nélküli minisztert tárcaközi előkészítő bizottság alakítására; célja „egy Magyar Könyvtár, mely a magyarságot s szellemi értékeit – Kárpát-medencei táji és történeti környezetével egységben – világnyelv(ek)en bemutatná”.

Ettől kezdve Pungor olykor velem szemelgeti leendő bizottsági tagjainkat,³⁵ és saját apparátusán belüli hátszágát is szervezi a feladatra. Június 10-én rendel az OSZK-tól bibliográfiát, amit tanácsalanság fogad: a főigazgató időközben elhalálozik, s ezzel új rezsim kezdődik. Megbízott főigazgató az addigi helyettes, Poprády Géza,³⁶ aki június 25-től kezd el levelezni velem az alapbibliográfia határidőre elkészültéről, ám szakbibliográfiák (pl. irodalomtörténet, építészet stb.) igénye esetén külön megrendelés, külön határidő szükségéről.

Mindeközben külföldről – Magyaródytól és Simontól, majd Sisa Istvántól³⁷ – sürgetések érkeznek Pungorhoz.³⁸

Július 21-én megalakul az ún. Főbizottság. Elnök a tárca nélküli miniszter, s ettől kezdve az ő szerepfelfogása diktál. Magam ezt explicitte sosem engedett konfliktusként élem meg. Az ügyet kialakító koncepció ti. már publikált angol nyelvű írások összegyűjtéséről, egyetlen lemezben rendezett közzétételéről, mutatókkal ellátásáról s szabad szövegkereshetőségük biztosításáról szólt. Ehhez tartható határidőt szabott az EXPO (1996),³⁹ ahol is lemezünk belépőjegyet kísérő ajándékkul szolgált volna. Elnökünk viszont a CD-ROM-ról saját alkotásként ábrándozott. Folyamatosan arról instruált, hogy

– „már előszavában is színesen – akár zenei, képi motívumokat is használva –, vázlatosan mutassa be” (tehát máris feladta a szövegmaximálást egyéb megjelenítések javára);

– „magyar nyelvű fejezetek angol nyelvű fordítása” (tehát bátorítja új szövegek készíttetését/fordíttatását);

– „egyes fejezetek végén lábjegyzetekben [...] irodalmi hivatkozások” (tehát egy gyűjtőkötet természetes változatosságát megkísérli kézikönyv rendszerességévé avatni); és végül

– megrendelte a Hungarofilm-től „angol nyelvű és angol feliratos filmek jegyzékét” (hogy a szövegmaximálást tovább erodálja).

Végre-valahára⁴⁰ 1993. október 26-ra készül el az *Előterjesztés a Kormány részére* (E/1141/93), melynek értelmében

– határidő 1995. december 31.;

– költségvetési támogatás 15 millió (1993) + 25 millió (1994) + 35 millió (1995) = 75 millió forint;

– Főbizottság: Pungor Ernő elnök, valamint Falvy Zoltán,⁴¹ Finta József,⁴² Magyaródy Szabolcs, Nemeskürty István, Remzső Tibor,⁴³ Rubovszky András, Varga Csaba és Várszegi Asztrik⁴⁴ tagok;

– a 20 ezer szerzői ív (300 ezer gépelt oldal) tárolóképeségű lemez részei – „történelmi korszakonként felépülve” – történelem, történelmi földrajz/éghajlat, tájrajz, néprajz, történelmi jog, reprezentatív eredmények (irodalom, zene, egyéb művészet), városépítés, vallástörténet, a mai ország (építészet, gazdaság, idegenforgalom), angol bibliográfia, mai jogrend, műemlékek (korabeli magyar államhatárokon belül) lesznek;

– a munka „hatalmas volumenű irodalmi anyag áttekintésére, az egyes fejezetek tartalmi összeállítására és szerkesztésére”, lektorált fordítására irányul;

– a költségvetés fejezetei: Főbizottság (10 millió), szerkesztőbizottság (10 millió), adatfelvitel (20 millió), szerzői jogdíj (4 millió), fordítás (10 millió), lektorálás (16 millió) és tartalék (5 millió forint).

Ugyanezen napon átfőmálódik ez a szöveg miniszterelnöki kabinetfőnöki hivatalos előterjesztésre – *Jelentés a Kormány számára a számítógépes kompakt lemezen tárolt Magyar Könyvtár létrehozásának előtörténetéről, ill. a jelenlegi helyzetről* –, amire október 29-én születik kormánydöntés. Ez „a magyar külpolitika és gazdaságfejlesztés előmozdítása érdekében, az 1996-os budapesti EXPO-hoz és a honfoglalás közelgő 1100 éves évfordulójához kapcsolódva jóváhagyja a Magyar Könyvtár számítógépes kompakt lemezen történő létrehozására (CD-ROM Hungary) vonatkozó javaslatot”. Ebben a döntésben van egy ellenszavazat (Jeszenszkyé, mert – állítja – csakis saját minisztériumának kellene ez a pénz tájékoztatásra, a külföldi könyvtárak pedig amúgy jól ellátottak), és egy tartózkodás (Mádlé, mert a színvonal úgymond nem biztosított, és nem terjesztett elő alternatív javaslat).

November 8-ra fekteti le az elnök eljárási rendünket. Megkezdődik a főbizottsági munka – számos értekezlet, együttgondolkodás. Elnökünk mintha az öröklét trónján ülne, szabadon álmodozik az elvileg megvalósíthatóról. Számára bármiféle új szerzői alkotás pusztán „összeállítás” – mert minden elhatározás kérdése csupán. Engedi szabadon szárnyalni Nemeskürty fantáziálását, aki hirtelen tudatára ébred annak, hogy magyar filmtörténetünkben valami még megíratlan, meg hogy meg kéne mutatnunk egy ilyen-olyan zseniális részletet ebből-abból a filmből. Erre saját lehetőségeire ébred a zenetörténész, aztán mások is... Hirtelen ünnepretonáson kapom magam, ha ellenérvelek, hogy a legrövidebb film- vagy zenei betét is mily rengeteg nyomtatott lapot lő ki, és hogy egy-két hónapon belül már válogatásunk levilágításának kellene készen lennie... Elnöki intésre azonban mindenki sohasem volt mesterremekén munkálkodik rendületlenül tovább, magam pedig hivatali alantasságom fegyelmével elhallgatok.

Miniszterelnökünk a régóta bizalmas közelségből ismert, humanisztikus érdeklődésű s izzó hazaszeretetű, nemzetközi hírű reáltudomány-művelő, kiváló szervezőképességű barát e feladatra választásával bizonyítva a legjobbnak hittet lépte, az ügyet azonban zsákutcába terelte. Miután nyilvánvaló adottság lett számomra társaim bár legjobbat akaró, mégis önfegyelmelés nélküli önmegvalósító énkívételése,

és ezzel a határozottan gyors cselekvés kellemes cammogással átlényegülése, lépés-kényszerbe kerültem. A beletörődés kényszerében, mégis *deus ex machina* várakozással november elején a miniszterelnöki kabinetfőnökhöz fordultam őszinte helyzetelemzéssel.

December 1-jén Magyaródy levéllel keresi meg elnökünket: a torontói *Magyar Élet* című lap *Talán még nem késő* címmel hírt adott kezdeményezésünkről; gyakorlatilag leírta azt. Tehát „számíthatunk a megelőzésre. Fontos lenne, hogy a mi lemezünk legyen az első”. „Minden erőnkel törekednünk kell a románok s csehek megelőzésére.” Sürgeti hát, hogy a legrövidebb időn belül készíttessék „egy rövidített s főként történelmi-politológiai művekből álló” CD-ROM-gyűjtemény, például *The New Central-Europe Hungary and Her Neighbors* címmel.

Időközben meghal Antall József miniszterelnök. Boross Péter ügyvezető, majd megválasztott miniszterelnök lesz, akinek az 1994. évi tavaszi választással – MDF-vel – 1994. július 14-ével bezárólag kell átadnia a kormánykerekét Horn Gyula garnitúrájának. Tragikusként megélt idő, s még nehezebb belátni, hogy miféle csodavárás teszi újfent csigalassúságúvá a folyamatot. Negyedévbe kerül, hogy 1994. február 1-jén elnökünk kiadmányozza a CD-ROM Hungary megvalósításával összefüggő finanszírozás lebonyolításának módját szabályozó *Eljárási rend* egyszerű formáit.

Magam időközben tájékozódásul felkeresem azokat az informatikai cégeket, amelyekről egyáltalán tudomást szerezhettem.⁴⁵

S végül május 27-én számolok be elnökünknek a jog(történet) területét lefedő munkám eredményéről:

– összerjedelem 100 szerzői ív: 40% új szöveg (átvezető és magyarázó szövegekkel), 60% törvény- és irodalmi válogatás;

– 75% fordítandó;

– határidő 1994. december 31.;

– honorárium à/ív eredeti írásműnél 25 ezer Ft, fordításnál 30 ezer Ft, egynemű forrásválogatásnál (pl. *Magyar Törvénytár*, folyóirati sorozat) 4 ezer, egyébként 6500 Ft;

– ebből (általam megbízott és általa részmegebízó minőségben) Benedek Ferenc⁴⁶ oldalán (Werbőczy *Tripartitum*áig) 15 ív saját szöveg + 35 ív válogatás, Zlinszky János⁴⁷ oldalán 25 ív saját szöveg + 25 ív válogatás (Werbőczy *Tripartitum*ától a jelenig) készül;

– összhonorárium Benedek oldalán 565 ezer Ft, Zlinszky oldalán 1 327 500 Ft, továbbá 2 250 000 Ft fordítási költség, azaz összesen a jogtörténet terrénumán 3 577 500 Ft.

A kormányzat már ügyvezető; s habár néha még értekezünk, hamarosan⁴⁸ személyes feladatom már nincs. Ügyünkben végjáték következik: egykori kormányzatunkban volt egykori elnökünk értesít (E/1072/1/1994), hogy sem kétszeri átutalási kérése a miniszterelnöki kabinetfőnöknél, sem az utalás átvállaltatása az új miniszterelnöknél nem járt sikerrel. Szeptember 14-én utoljára még végösszegeztet (E/1192/1994), de válasz már nincs. Mikor már mindenki mindenről elfeledkezett, talán a következő évben észreveszek majd honoráriumszerű átutalást a számlámon.

Társaságbeli alkalmakkor sokszor találkozom még Pungor Ernővel, úgyszólván bizalmas barátokként beszélgetve egykorvolt idők felelevenítendő eseményeiről. Ezek leginkább *academia s universitas*, a szellemi élet feletti uralom bolsevizmusból neoli-

beralizmussá átmentődését érintik, s ebben annak felelősségét, hogy miniszterelnökünk Mádl sima folyamatosságbiztosítását választotta Pungor német mintájú, tehát a személyi állományt *tabula rasa* teremtésével kétesélyesen újrapályáztató receptkínálata helyett. Ezt a projektet azonban többé nem hozzuk szóba; részemről sem lett volna már értelme annak, hogy sebeket tépdessünk.

Már a választás tavaszán Révész Tamás⁴⁹ jogtörténész barátom, szociáldemokrata harcos leszármazottja, bizalmasan megsúgta nékem: utódom lesz a politikumban, mint majd Horn Gyula miniszterelnök tanácsadója. Nosza, rögvest felvettem projektünk folytatását, amihez összegzést is adtam. Néhány telefonbeszélgetés még következett, de elhalt az ügy. Ám nem lelt jobb gazdára akkor sem, amikor valahai egyetemi és Bibó kollégiumbeli tanítványaim kezébe került a kormányrúd (Varga, 1998).

Azóta pedig még emléke is javarészt szétszóródott.⁵⁰ Csakúgy, mint az igény, és annak rendszerszerűen megszervezett lehetősége, hogy a világban könyv formában testet öltött szellemünkkel is jelen legyünk.

FÜGGELÉK

Hungarian Reference Library

*Megvalósíthatóság számítógépes kompaktlemezen
csekély költséggel*

Miniszterelnöki Kabinetiroda II.

*Dr. Varga Csaba
főtanácsos*

1993. január 18.

Kapja:

Dr. Marinovich Endre kabinetfőnök
Dr. Jeszenszky Géza külügyminiszter
Dr. Mádl Ferenc tárca nélküli miniszter
Katona Tamás államtitkár
Kodolányi Gyula c. államtitkár
Dr. Entz Géza c. államtitkár
Dr. Biszterszky Elemér közigazgatási államtitkár
Barsiné Pataki Etelka c. államtitkár
Joó Rudolf helyettes államtitkár
Bába Iván helyettes államtitkár
Csóti György MDF Külügyi Biz. alelnöke
Bitsánszky Géza kormányfőtanácsos
Bollobás Enikő főosztályvezető
Aniot Judit miniszteri biztos
Dr. Antall György András

Sándorfi György képviselő úr baráti kérésére, lakásán január 18-án részt vettem *Andrew L. Simon* mérnökprofesszorral, a *University of Akron* (Ohio) műszaki kara nyugalomba vonult dékánjával egy megbeszélésen. Simon András azért látogatott Magyarországra, hogy egyik régóta dédelgetett gondolata megvalósítását kezdeményezze. Az alábbiakban Simon úr eredeti ötletéről már csak megbeszélésünk, valamint Sándorfi úrral ezt illető értékelésünk eredményein átszűrten adok számot.

Külföldi magyar propaganda alig létezik, a könyvtárak magyar vonatkozású anyaga szegényes, elavult. Ezek java része ráadásul többnyire kárunkra elfogult. Azok az emigrációs erőfeszítések pedig, amelyek az amerikai nagykönyvtárak magyar vonatkozású könyvekkel ellátására irányulnak, csak kevésbé lehetnek hatékonyak.

A csehek, románok évszázados fölényét hagyományos propagandában, nyugati szerzőktől eszközölt könyvkiadásban aligha tudjuk utolérni. A térségben viszont kétségtelen elektronikai előnyünket, jártasságunkat, az alábbi elgondolás jövőre tekintő merészségében rejlő előnyt azonban javunkra fordíthatnánk.

A számítógépes felhasználású kompaktlemez (CD-ROM) Nyugaton már elterjedt: könyvtárakban, iskolákban, otthonokban hozzáférhető. Egyetlen lemez tárolóképesége tízezer ívnyi szöveg (kétszáz kötetnyi Hóman–Szekfű). Ipari sorozatgyártásban egy lemez előállítására 3 dollárba kerül (Dorogon talán még kevesebbe).

Számítógépes leolvastatással (*scanning*) a nyomtatott szöveg tartalma közvetlenül lemezeire vihető. Újraírás nélkül egész könyvtárak néhány grammnyi lemezen hozzáférhetővé tehetők, számítógépen olvashatók, tetszőleges indexekkel kereshetők, újra kinyomtathatók. Ugyanígy az illusztrációk (térképek, kották, képek) is. Valamivel drágább átviteli eljárás esetén beszéd, zene, színes illusztráció szintén mellékelhető.

Valószerű magyarságképet tükröző idegen nyelvű irodalmunkat kellene reprezentatív lemez(ek)en hozzáférhetővé tennünk: összefoglalásokat, tudományos feldolgozásokat (mindenekelőtt hungarica-vonatkozásban), szemléket, egyébként magyar publikációk idegen nyelvű tartalmi kivonatait, valamint művészetkritikát, szépirodalmi fordításokat – elsősorban az angol, másodsorban a francia, német, olasz, spanyol nyelven megjelentek közül válogatva. Továbbá bibliográfiáinkat, kronológiáinkat, egyéb adattárainkat, angol nyelvű mutatókkal ellátva.

Minimális programmal indítva, az első feldolgozás már pár hónapnyi munka árán megjelenhetne: alapvető dokumentumok, visszaemlékezések, Macartney-típusú⁵¹ feldolgozások; egész sorozatok a Teleki Intézet, a Történettudományi Intézet, a Király Béla-féle vállalkozás⁵² köréből; teljes folyóirat-évfolyamok (pl. az egykor Balogh József szerkesztette *Hungarian Quarterly* és *Revue de Hongrie*), valamint válogatások (pl. a Boldizsár Iván szerkesztette *New Hungarian Quarterly*, a Köpeczi Béla mögött álló *Nouvelle Revue de Hongrie*⁵³) viszonylag kevés szerkesztői munkával máris roppant értéket testésíthetnének meg.

Fekete-fehér változatban a számítógépigény mintegy 15 ezer dollárnyi beruházást feltételez, továbbá a számítógépes feldolgozást végző középkáderek bérét, valamint egy-két helyiség biztosítását. Besegítést emigrációnk bizonyosan vállalna mind a tartalom kialakításában, mind a szkennerezés munkájában. Még titokban tartott előkészületek esetén is számíthatnánk emigrációs pénzügyi támogatásra, hiszen a vállalkozás a

magyarság ügyét a legtágabb értelemben szolgálná: pártsemlegesen, az összmagyarság értékeit karolva fel.

A tényleges lebonyolítás feladatát a hosszú távú tervezhetőség érdekében leginkább valamilyen társadalmi közeg, így a szándékok és egyéb feltételek találkozása esetén valamelyik kormányzatunkhoz közel álló alapítvány vállalhatná. Ezen belül szerveződhetne kormányzati, valamint tudományos támogatás – megfelelő szerkesztőbizottságok alakításával. Ugyanakkor kapcsolódhatna a célok szemszögéből is, költségvetési finanszírozás érdekében is – külügyi, művelődésügyi, valamint tudománypolitikai támogatáson túl – az EXPO vállalkozásához.

Talán túl merész az álom, de egy ilyen nem kereskedelmi vállalkozás többletprogramoknak lépésről lépésre történő felvállalásával (pl. magyar kottatárak, népzenei korpuszok, régészeti, néprajzi, földrajzi, névtani adattárak, régi, ritka kiadványok, térkép- és metszetgyűjtemények stb. kiadásával) esetleg önfinanszírozóvá is válhatna.

Feljegyzés
a Hungarian Reference Library tárgyában
1993. február 17-én 11 órakor tartott megbeszélésről

Részvevők:

Bitszászky Géza főtanácsos, a Tudománypolitikai Titkárság vezetője

Dr. Varga Csaba főtanácsos, Miniszterelnöki Kabinetiroda

Bernát István főtanácsos, Tudománypolitikai Titkárság

Sándorfi György MDF országgyűlési képviselő, a külügyi bizottság tagja

Utólagos konzultáció:

Molnár Imre főtanácsos, Katona Tamás miniszterelnökségi államtitkár kabinetfőnöke

Előzmény:

Dr. Varga Csaba (1993. január 18.) és Bitszászky Géza (XXVII-104/1993., 1993. február 8.) feljegyzése, valamint Csóti György MDF országgyűlési képviselő, a külügyi bizottság alelnöke (Ki-62/1993., 1993. január 28.), Jeszenszky Géza külügyminiszter (477/Je., 1993. február 2.), Pungor Ernő tárca nélküli miniszter, OMFB elnök (1993. február 2.), dr. Tóth Sándor, Mádl Ferenc tárca nélküli miniszter kabinetfőnöke (188/MF/Ki-62/1993., 1993. február 3.), valamint Fekete György helyettes művelődési államtitkár (429/93. FGY., 1993. február 15.) ez ügyben kelt levelei.

1) A technikai megvalósítás nem probléma. A képként bevitt szövegnek számítógépes betűjelekké alakítását 96–98%-os pontossággal biztosító program beszerezhető. Maga a mesterlemez is Magyarországon legyártatható.

2) Kormányzati felelősségű, léptékű és költségigényű feladatról lévén szó, kormányhatározattal célszerű a jövődő eljárást megalapozni. Kormányhatározatban rögzíthető a cél, az első diszkett elkészülésére az EXPO nyitásával egybeeső határidő, valamint annak kinyilvánítása, hogy a feladat folyamatos: az elsőt követő diszkettek sorozatában

történik. A kormányhatározat felhívhatja az érintett tárcák (Miniszterelnöki Hivatal, Művelődésügyi, Külügy-, Pénzügyminisztérium, Műszaki Fejlesztési Bizottság, továbbá esetleg már itt a Magyar Tudományos Akadémia) vezetőit arra, hogy saját területükön vizsgálják meg a finanszírozás és a megvalósítás lehetőségeit.

A kormányhatározat előkészítésére megvalósíthatósági tanulmányt kell készíteni. Már ehhez célszerű összehívni bizottságként az érintett tárcáktól azokat, akik kellő szakmai és közéleti súlyuk révén a vállalkozást itthon s a nemzetközi címzettek előtt is reprezentálhatják, ugyanakkor a tárcák lehetőségeit illetően kellő áttekintéssel rendelkeznek.

A finanszírozás oroszlánrészét feltehetően az állami költségvetés fogja vállalni, egy, a feladathoz *sui generis* módon rendelhető (létező vagy létrehozandó) alapítvány útján.

3) A vállalkozás – címében és éthoszában – Magyarországgént azonosítja magát. De ez felhívható olyan egyéb alkalmas kulcsfogalmak segítségével, melyek a címzett kör számára vonzóbbá, specifikus érdeklődés híján is kapóssá tehetik (mint pl. Magyarország helye Európában, Magyarország Kelet és Nyugat között, vagy Magyarország hídszerepben).

4) A vállalkozás azonnali elkezdése esetén bizonyosan éllavasok leszünk nemcsak regionális kitekintésben, de nemzetközi mércével mérve is. (Az angol–amerikai világ két legművesebb könyvkiadója, Oxford, ill. Cambridge egyetemi nyomdája mind ez ideig összesen két CD-ROM vállalkozással lépett a világ elé: a huszonnégy kötetes angol nagyszótár elektronikus változatával, valamint eleve már számítógépesen kezelt bibliográfiákkal.) A vállalkozás ezért nemcsak önmagában érdemel figyelmet (a technikailag új, elektronikus hordozó közegre tekintettel), de a létező nagy nemzetközi adattárakba is – melyek a régiókat illető információkra máris rendkívül éhesek – egyszerűen berobbanhat.

„Magyarország” figyelemfelhívó szavak közé helyezése azért is indokolt, mert nemzetközi (főként angol–amerikai) felhasználásában a *Hungarian Reference Library* nemcsak önmagát fogja reprezentálni, hanem – az adattáraknak régiókat illető nagymérvű ürességére tekintettel – mint az egész közép-európai térséget képviselő esettanulmány szerepel.

5) Tisztázva a forgalmazható végtermékre az EXPO megnyitásával szabott első határidőt, valamint a feladat folyamatosságát, már eleve külön kellene választani a reálisan azonnal vállalható feladatokat a még kikísérletezendőktől, a csupán perspektivikusaktól. Ugyanakkor már az első vállalkozás koncepcionális kialakításában szét kell választanunk a számítógépes írásjelekként kezelhető, indexálható, visszakereshető törzsszövegeket a pusztán képként felvitt és megjeleníthető satellita-szövegektől (pl. a monografikus *Erdély története* törzsszöveggént, számos Erdély-történeti tanulmány kísérő függeléki mellékletként). (Olyan teljes anyagok, mint pl. a *Thúróczy-krónika*, ránk maradt nyomtatott formájukban, metszeteikkel együtt, képként lehetnének felvihetők.)

6) Már a megvalósíthatósági tanulmányban figyelmet kell szentelni a szerzői jogi kérdéseknek. Mai állapotok szerint

– 1943 előttről szabadon felhasználhatjuk a szövegeket;

– 1943-tól máig nemcsak az eredeti kiadóktól, az érintett szerzőktől, fordítóktól, szerkesztőktől kell a kellő hozzájárulást megszereznünk, de annak is tudatában kell lennünk, hogy a CD-ROM-on számítógépes jelek halmazaként hozzáférhető szöveg a használó által kinyomtatható, s ilyen módon a kalózzellegű felhasználás, többszörözés nem ellenőrizhető;

– tárgyalásainkban ugyanakkor tudatosíthatjuk a vállalkozás előnyeként a kiadók felé, hogy a még napjainkban is döntően mechanikus írógépen termelt kézíratszövegekkel szemben ez eleve az idegen nyelvű könyvtermés java szövegeinek számítógépes változatát eredményezné; ami lehetővé teszi kompenzációs refinanszírozási tárgyalások folytatását egyes kiadókkal, hiszen a nyomdai költség megtakarítása a *Hungarian Reference Library* vállalkozását katalizátorszerepűvé avathatja, hozzásegítve olyan fordítások elkészültéhez vagy véglegesítéséhez, amelyek könyvként előállítására kiadóinknak nem lenne pénzügyi forrása.

Emlékeztető
a CD-ROM Hungary idegen nyelvű bibliográfiája ügyében
az Országos Széchényi Könyvtárban
1993. június 16-án 9 órakor folytatott megbeszélésről

Jelen vannak:

Poprádi Géza, az OSZK főigazgatója

Borsányi Ferenc, az OSZK Tájékoztató Osztály csoportvezetője

Varga Csaba, a Miniszterelnöki Kabinetiroda főtanácsosa

A megbeszélés a Pungor Ernő miniszter úr által Poprádi Géza számára telefonon történt felkérés, valamint június 10-én kelt felkérő levél részletkérdéseinek tisztázására volt hivatott.

A feladat – legalábbis első szakaszában – a mindenkori államhatárok között (közép-európai háttérben) felfogott Magyarország történelme, történelmi földrajza, táj- és néprajza, joga, múltja, eredményei (irodalmat, zenét, a többi művészeteket is beleértve), városépítése, vallástörténete, mai arculata (építészetet, gazdaságot, idegenforgalmat, jogrendet is beleértve), műemlékei stb. átfogó témaköreire vonatkozó könyvek és folyóirati sorozatok bibliográfiájának elkészítése.

A *CD-ROM Hungary* is, bibliográfiája is elsősorban az angol nyelvre kíván összpontosítani, de szükség szerint fel kell ölelnie a csak francia, német, olasz, spanyol, portugál (vagy egyéb európai) nyelven hozzáférhető irodalmat is. Hivatása szerint teljesnek kell lennie minden önálló mondanivalójú, nem csupán aktuálpolitikai felhasználásra született, nem pusztán brosúrajellegű önálló könyvtári egység tekintetében. Kívánatos, hogy attól függetlenül teljes körű legyen, vajon az általa felölelt művek megtalálhatók-e az OSZK saját gyűjteményében, vagy esetleg csupán a *British Library*, a *Library of Congress* vagy más nagykönyvtárak gyűjteményeiben. Elvileg a könyvnyomtatás óta eltelt teljes idő figyelembe veendő. Többszörös kiadás esetén az első és az ismert utolsó kiadás tüntetendő fel.

A *CD-ROM Hungary* Magyarországról, a nemzeti történelem eseményeiről, teljesítményeiről szól. Ennek értelmében része például az irodalomkritika, az irodalomtörténet, de maga a szépirodalmi alkotás nem. Része például a Rajk-per könyv alakban mint történelmi dokumentum, de a kapcsolódó esetleges mocskolódás nem. A „magyar eredmények” ugyanakkor a legtágabban értendők, a földrajzi felfedezésektől az ipari fejlettségig, a gyógyászatig, oktatásügyig a könyvtárügyig.

Az elkészült munkát DOS-alapú IBM-kompatibilis számítógépes szövegszerkesztéssel, 10 példányban kinyomtatva, a floppy mellékelésével kérjük.

Feljegyzés

Marinovich Endre miniszterelnöki kabinetfőnök úrnak a *CD-ROM Hungary* ügyéről

1. Amióta az általam (is) gondozott és alakított eszme Pungor Ernő miniszter úr miniszterelnöki megbízatása folytán kormány szintű képviselést kapott, a miniszter úr által létrehozott ún. Főbizottság egyszerű tagjaként nem lehetett feladatomban, hogy a miniszter úr egyszemélyi felelősségű döntéseiről bármilyen módon vélekedjek. Főbizottsági üléseken és informálisan mindig a *CD-ROM Hungary* eszméjéről a korábban általam kezdeményezett megvitatásokon megfogalmazódott álláspontokat képviseltem; a főbizottsági döntéshozatalban azonban mindez természetesen egyetlen vélekedést jelent.

A főbizottsági döntéseket (is) demokratikus és köztisztviselői fegyelemmel mindenkor tudomásul vettem. Ameddig a *CD-ROM Hungary* megvalósításában kormányzati megbízatás folytán vagy személyes minőségben részt veszek, a legjobb tudásom és lelkiismeretem szerint fogok igyekezni mindvégig optimális kialakítását elősegíteni.

2. Ha esetleg a kormányzatban belül zajló ismételt nézeteltérések kapcsán a *CD-ROM Hungary* ügyében tett eddigi lépéseket mégis az eredetileg támogatást nyert elgondolás s az általam felfogott kormányzati érdekek nézőpontjából kellene értékelnem, három ponton látnám megfontolandónak Jeszenszky Géza külügyminiszter úr aggályait. Mindegyik a legszorosabban összefügg a közvetlen kormányzati szerepvállalás, valamint a költségvetési tartalékból történő közvetlen finanszírozás védhetőségével.

2.1. A Főbizottság reprezentativitása

Habár a Főbizottságban legalább három akadémiai doktor (Falvy, Nemeskürty és Varga) és egy (műszaki) akadémiai rendes tag (Pungor) foglal helyet – és az igazság kedvéért hozzá kell tennem, hogy éppen a legutóbbi főbizottsági ülés határozott úgy, hogy a Főbizottság kiegészítendő (Rubovszky András helyett) egy közgazdással, valamint (feltehetően Szakály Ferenc személyében) egy történésszel –, nem tiszta a Főbizottság profilja, s ezért az sem megnyugtatóan világos, hogy mit képvisel.

Amennyiben a *CD-ROM Hungary* vállalkozásában bemutatandó ezredéves magyar alkotó szellemiség mai hordozóit kell képviselnie, úgy esetleg alulreprezentált, s mind az akadémiai, mind az egyetemi tudományosság tekintetében kevésbé átfogó és integratív. Márpedig nehéz általános választással is szembenézve egy többéves kormány-

függőségű projektumot úgy sikerrel végigvinni, hogy esetleg – egyebek közt – a történelem-, a közgazdász-, az irodalmár-, a művészettörténeti, a könyvészeti és bibliográfiai szakmák támogatását nem tudhatjuk magunk mögött.

Amennyiben viszont tájékoztatás, *image*-alakítás, idegenforgalmi érdek vagy propaganda lennének a vállalkozás hajtóerői, úgy a Főbizottság felülreprezentált, pontosabban nem a szükséges jártasságot képviseli.

(Az eredeti elgondolás javíthatott volna a reprezentativitáson: elnök + Főbizottság + főbizottsági javaslat alapján elnöktől kinevezett Szerkesztőbizottság. Az utolsó főbizottsági ülés határozata azonban a Szerkesztőbizottságot az egyes főbizottsági tagok által történő személyes megbízás körébe utalta, s ezzel – véleményem szerint – súlytalanította, valamint a testületi felállás lehetőségétől is megfosztotta.)

2.2. A CD-ROM Hungary jellege és célja

Két profil lehetősége fogalmazódott meg a kezdetektől fogva.

Az egyik a magyar történelemre és szellemi, gazdasági stb. teljesítményre vonatkozó idegen nyelvű könyv- és folyóirat-irodalom korszerű elektronikus adathordozóra történő felvitele, és ezáltal részben e szétszórt, több évszázada felhalmozódó anyag összegyűjtése, részben pedig egyetlen korpuszban megtestesítetten annak lehetővé tétele, hogy a világ bármely könyvtára, hivatala, döntéshozója, tudósa, a térség iránt érdeklődő publicistája néhány dolláros áron egy valódi, több ezer kötetes, múltat s jelent teljességgel felölelő (mert bibliográfiától kísért), reprezentatív *Hungarian Library*vel rendelkezék.

Többlethatás, hogy a) az EXPO-ra elkészülve az alkalom a propagandahatást fokozhatja; b) elsőségünk esetén a térség bármely pontját érintő információéhség kielégítésének legkézenfekvőbb forrásává válhat, így a magyar történelem, látásmód, teljesítmény nemzetközileg mint egyfajta viszonyítási pont jelenhet meg; c) a nevet, fogalmakat illető számítógépes *search* és *find* keresési lehetőségek megnyílása egy ilyen hatalmas dokumentumtárban a hazai kutatás számára is újat mondhat.

Röviden, ez a CD-ROM mint kétszáz ezer nyomtatott lapnyi visszakereshető szöveg számítógépes hozzáférhetővé tételének a programja.

A másik profil nem a létező nyomtatott irodalom összegyűjtését és elektronikussá transzformálását célozza, hanem magának a magyar történelemnek, szellemi teljesítménynek a bemutatását, mégpedig korszakonként és tárgykörönként egy kiválasztott vagy megírandó szöveggel, valamint annak (az irodalmat illetően) szöveges, (egyéb-ként) képes, mozgóképes, zenei illusztrációjával. E vállalkozás célja az, hogy egységes, igaznak és méltányosnak tekintett képet adjon az angolul beszélő művelt külföldi nagyközönség számára.

Röviden, ez olyan program, aminek lehetséges szövegszerű terjedelmét jelzi, hogy klasszikus zenéből mintegy hatvanpercnyi előadás egy CD-ROM felvevőkapacitása. Sejthető tehát, hogy amennyiben ezredéves magyar építészet, képzőművészet, népművészet, népzene, komolyzene, néptánc, valamint a magyar filmművészet illusztrálása csak jelzésszerűen történik is benne, aligha marad másra tér, mint hogy rövid be- és átvezető szövegek iktattassanak az illusztrációk közé.

Saját eredeti elgondolásom s annak általam kezdeményezett bizottsági újragondolása egyaránt az első változat megvalósítására irányult. Andrew Simon professzor ötletadása – legalábbis ahogyan ez tárgyalásaink és levelezésünk során formát öltött – szintén eleve e körben mozgott.

Pungor Ernő miniszter úr és a Főbizottság összes eddigi lépése és határozománya a másik változat mellett teszi le a voksot.

2.3. A kormányzati szerepvállalás és finanszírozás védhetősége

Számomra kézenfekvő, hogy az elsőként megjelölt feladat nemzeti ügy. Mivel a múltból rendelkezésünkre álló szövegszerű értékeket a teljesség igényével tartalmazza, nem avul, legfeljebb későbbi kiadásai még nagyobb teljességre törekszenek. Ezért a *CD-ROM Hungary* mesterpéldányának előkészítése a költségvetésből támogatható. Ez esetben néhány dolláros eladási árártól függetlenül hatalmas politikai, tudományos és mindezek vonzatában gazdasági, idegenforgalmi előnyt remélhetünk. Mindenesetre remélhetjük azt, hogy a magyar jelenlétet, törekvéseket illető félreértések, tudatlanságok, információhiányok – mindaz, amire külkapcsolat- és *image*-történetünk riasztó példái utalnak – legalábbis a múlt megismerhetősége tekintetében egyszer s mindenkorra száműzettek. Egy *paperback fiction* áráért bármely *college*-könyvtárban vagy oxfordi hálósobában ott lehet az úgyszólván teljes *Hungarian Library*.

A megvalósításhoz szükséges erőfeszítéseket itthon egy olyan grémium tudja megszervezni, amelyik a magyar szellemi élet e szempontból fontos területeinek keresztmetszetét adja, beleértve a közgyűjteményeket s az idegen nyelvű magyar könyvészetet is. Egy ilyen cél ilyen vállalása, úgy vélem, parlamenti erőktől, kormányfelállástól és esetleges költségvetési vitáktól függetlenül a szükséges többéves időszakon keresztül biztosítható.

A másik változat jó és hasznos voltában, lehetőségei nagyszerűségében nem kételkedem. Úgy érzem mégis, hogy számottevően erős érvek szólnak amellett, hogy annak idegenforgalmi vagy EXPO-jellegű vállalkozásban, és általuk közvetített finanszírozásban, döntően az idegenforgalmi propaganda sajátos készségei és jártassága előtérbe helyezésével kell megvalósulnia, s hogy abban egy, a *CD-ROM Hungary* Főbizottságához hasonló testület inkább a szóban forgó idegenforgalmi vállalkozási stáb tanácsadójaként játszhat szerepet.

Egy ilyen keret az utóbbi változat választása esetén, úgy vélem, már védhetővé válik akkor is, ha megvalósítására kormányzati szerepvállalással, és esetleg közvetlen költségvetési finanszírozással kerül sor.

Összefoglalva: két különálló elgondolásról, célról, igénykielégítésről van szó. Egyik a másikat a legkisebb mértékben sem helyettesítheti. Ezért amennyiben a Pungor Ernő miniszter úr által előnyben részesített változatot támogatja kormányzatunk, az általam alapvetőnek és nemzeti létfontosságúnak, külpolitikai érdekeink szemszögéből is rendkívül jelentősnek tartott igény szolgálata s kielégítése teljesen elmarad. Ez utóbbi megvalósításáért ez esetben a kormányzaton belüli és kívüli szervezkedést rögvest ismételten és újra el kell kezdenünk.

JEGYZETEK

- ¹ Sándorfi György (1932–1993) mérnök; országgyűlési képviselő (MDF, 1990–1993).
- ² Magyaródy Szabolcs (1924–) kanadai emigráns, fémipari technikus, a 105. sz. Kanadai Magyar Öregcserkész Csoport Hunyadi Mátyás Munkaközösségének alapítója. E közösség anyagi és fizikai áldozatkészségének köszönhető mintegy kétszáz könyv angol fordíttatása, saját kiadása, és mintegy százezer öszpéldányban eljuttatása amerikai könyvtárakhoz, döntéshozókhoz – mindmáig a hazai hivatalosság érdektelenségétől, sőt elismeréshiányától kísértén.
- ³ Dr. Andrew L. Simon (1930–2010) székely gyökerű, budapesti végzettségű mérnök, 1956-os disszidens, az Akron University Department of Civil Engineering vezetője (1965–1989).
- ⁴ Balogh József (1893–1944) klasszika-filológus, egyebek közt a *Magyar Szemle* (1927–1944) indítója, a *Hungarian Quarterly* (1936–1944) és a *Revue de Hongrie* (1932–1944) kezdeményező szerkesztője.
- ⁵ Boldizsár Iván (1912–1988) újságíró alapította és szerkesztette az előbbi újraéledéseként a *New Hungarian Quarterly* (1960–2014) külföldön szervező erőként fellépő, és mozgósító hatással is bíró orgánumát. Az Országgyűlési Könyvtár akkori igazgatójának, Vályi Gábornak köszönhetően kérttem fel, hogy feleségemmel a folyóirat két évtizedének megünneplésére bibliográfiai mementót készítsünk (Liptai–Varga, 1979).
- ⁶ Marinovich Endre (1940–) Antall József-tanítvány, külkereskedő kandidátus; nagyköveti rangú miniszterelnöki kabinetfőnök (1991–1994).
- ⁷ Pecze Zoltán (1957–) közgazda; honvédelmi helyettes államtitkár.
- ⁸ Szekeres Zsolt (1946–) Argentínában nevelődött washingtoni ENSZ-munkatárs, az Amerikai Magyar Kollégia kincstárnoka; 1990-ben hazatelepült.
- ⁹ Pungor Ernő (1923–2007) kémikus, egyetemi tanár, akadémikus; az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elnöke, tárca nélküli miniszter.
- ¹⁰ Csóti György (1940–) villamosmérnök; országgyűlési képviselő (MDF, 1990–1994), külügyi bizottsági alelnök.
- ¹¹ Jeszenszky Géza (1941–) történész, kandidátus, docens; külügyminiszter (1990–1994).
- ¹² Entz Géza (1949–) művészettörténész, miniszterelnökségi politikai államtitkár (1990–1992); címzetes államtitkár, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke (1992–1994).
- ¹³ Mádl Ferenc (1931–2011) jogász, egyetemi tanár, akadémikus; tudománypolitikáért felelős tárca nélküli miniszter, 1993. február 22-től művelődési és közoktatási miniszter, később köztársasági elnök.
- ¹⁴ Tóth Sándor mérnök, Mádl Ferenc kabinetfőnöke.
- ¹⁵ Bitsánszky Géza (1939–2013) villamosmérnök, közgazda; kormányfőtanácsos, a Miniszterelnöki Hivatal Tudománypolitikai Titkárságának vezetője.
- ¹⁶ Fekete György (1932–2020) iparművész, belsőépítész; helyettes kulturális államtitkár (1990–1994), a Nemzeti Kulturális Alap elnöke (1993–1994).
- ¹⁷ Bernát István a Miniszterelnöki Hivatal Tudománypolitikai Titkárságának főtanácsosa.
- ¹⁸ Molnár Imre főtanácsos, a miniszterelnökség államtitkári kabinetfőnöke.
- ¹⁹ Az *Oxford English Dictionary* 59 millió szót 20 kötet 21 730 oldalán magában foglaló második kiadása (1989) elektronikus változatban 1992-ben jelent meg (https://en.wikipedia.org/wiki/Oxford_English_Dictionary), Cambridge pedig egy eleve számítógéppel készült bibliográfiát többszörözött így.
- ²⁰ Biszterszky Elemér (1940–2004) műszaki pedagógiára szakosodott mérnök, c. egyetemi tanár; művelődési és közoktatási közigazgatási államtitkár.
- ²¹ Prepeliczay István (1936–2002) villamosmérnök, a Független Kisgazdapárt főtitkára (1989–1991); országgyűlési képviselő (1990–1994), kulturális bizottsági alelnök.
- ²² Szent-Iványi Ágnes (1954–) tanárnő, Szent-Iványi Domokos (1898–1980) egykori diplomata kései felesége; a Miniszterelnöki Tanácsadó Testület munkatársa.
- ²³ Aniot Judit (1942–) angoltanár, egyetemi docens, rádiós szerkesztő és külügyi sajtós; a külföldi magyarságkép javítása koncepciójának kidolgozására és a Pro Communitate Alapítvány indítására felkért miniszteri megbízott (1992).
- ²⁴ Kelemen András (1940–) pszichoterapeuta, orvos; a Népjóléti Minisztérium (1990–1992), majd a Külügyminisztérium (1992–1994) politikai államtitkára.

- ²⁵ Bába Iván (1950–) kiadói és rádiós szerkesztő; külügyminisztériumi közigazgatási államtitkár (1992–1994).
- ²⁶ Schamschula György (1944–) közgazda, jogász, gazdasági vezető; munkaügyi minisztériumi politikai államtitkár (1992–1993), közlekedési, hírközlési és vízügyi miniszter (1993–1994).
- ²⁷ Csurgay Árpád (1936–) villamosmérnök, egyetemi tanár, Széchenyi-díjas akadémikus, MTA-főtitkár-helyettes (1985–1993).
- ²⁸ Rózsa György DSc (1922–2005); az MTA Könyvtárának (fő)igazgatója (1960–1996).
- ²⁹ Katona Tamás (1932–2013) történész; országgyűlési képviselő (1990–1994), külügyi (1990–1992), majd miniszterelnökségi (1992–1994) politikai államtitkár.
- ³⁰ Juhász Gyula (1930–1993) történész, egyetemi tanár, akadémikus; az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója (1986–1993).
- ³¹ Kádár Edit feltehetően a Csodák Palotája elgondolója.
- ³² Tóthné Pásztor Erzsébet feltehetően (1943–) közgazda; kormánybiztos-helyettes, Hungexpo-vezérigazgató.
- ³³ Herman János külügyi szóvivő.
- ³⁴ Bedő Árpád (1946–) matematikus, távközlési technikus; 1990-től szoftverfejlesztő vállalkozó.
- ³⁵ Kétszer találkoztam Pungorral Nemeskürty István társaságában, a később kijelölteken túl még Gazda István, G. Havas Katalin, Kálmán Attila, Kádár Béla, Makovecz Imre, Rubovszky András, Szabadváry Ferenc, Vargyas Lajos, Vayer Lajos, sőt meglepetésemre Glatz Ferenc részvétele latolgattatott. Művészettörténeti részvétel ügyében – úgyszólván gyermekkori pécsi ismerősként – találkoztam még Keserű Katalinnal. *Dramatis personae*: Gazda István (1948–) tudománytörténész, a Magyar Tudománytörténeti Intézet igazgatója; Glatz Ferenc (1941–) történész, egyetemi tanár, akadémiai levelező tag, művelődési miniszter (1989–1990), az MTA Történettudományi Intézet igazgatója (1990–1996); G. Havas Katalin DSc (1929–) logikatudós, az MTA Filozófiai Intézet kutatója; Kálmán Attila (1938–2015) tanár; országgyűlési képviselő (1990–1994), művelődési és közoktatási államtitkár; Kádár Béla DSc (1934–) közgazda, az MTA Világgazdasági Intézet osztályvezetője (1972–1988), a nemzetközi gazdasági kapcsolatok minisztere (1990–1994); Keserű Katalin (1946–) művészettörténész, a Múcsarnok igazgatója (1992–1995); Makovecz Imre (1935–2011) Kossuth-díjas építész; Rubovszky András (1937–) jogász, a Gellért Szálló vezetőigazgatója (1988–2000); Nemeskürty István (1925–2015) Széchenyi-díjas irodalom- és filmtörténész, egyetemi tanár, a MAFILM vezetője (1959–1987); Szabadváry Ferenc (1923–2006) Széchenyi-díjas kémiatörténész, egyetemi tanár, akadémikus, az Országos Műszaki Múzeum vezetője (1983–2003); Vargyas Lajos (1914–2007) Széchenyi-díjas népzenekutató, az MTA Népzenekutató Csoport igazgatója (1970–1973); Vayer Lajos (1913–2001) Széchenyi-díjas (1993) művészettörténész, egyetemi tanár, akadémikus, a Szépművészeti Múzeum főigazgató-helyettese (1949–1955).
- ³⁶ Poprády Géza (1940–) könyvtáros, az Országos Széchényi Könyvtár mb. főigazgató-helyettese (1990–1993); mb. főigazgatója (1993), majd főigazgatója (1994–1999).
- ³⁷ Sisa István (1918–2012) emigráns közfíró, az *Exiled Europe*, majd *Free World Review* folyóiratok alapítója a virginiai Huddlestonban.
- ³⁸ Május 25-én érkezik Magyaródy Szabolcs cserkészegységének *Informare necesse est! Memorandum *5: A külföldi magyar hírverés tárgyában* kiadványa (egyebek közt arról, hogy: Közép-Európáról amerikai egyetemeken/könyvtárakban cseh/román/szerb kizárólagosság uralkodik; korszerű mű magyar követségen sincs; legelőbb zsebkönyv kellene, történelem/földrajz/gazdaság/kultúra tagolással); július 7-én Sisa István feldolgozása (Sisa, 2013–); augusztus 3-án pedig Simon gyakorlati-technikai tanácsai.
- ³⁹ Vö. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/keptelen-magyar-expotortenet>; illetve <https://24.hu/kultura/2017/09/03/ilyenek-lehettek volna a lemondott-1996-os-budapesti-vilagkiallitas-epuletei/>.
- ⁴⁰ Mellékszálú történések szintén zajlanak. Augusztus 18-án párhuzamos elgondolással Jordán László (1917–2015) Győr-patrióta jogász keres meg engem, 25-én pedig szándékerősítő megjegyzésekkel Finta József éri utol elnökünket; sőt kései utánlövészként 1994. március 31-én még Szakály Ferenc (1942–1999) történész címez a Főbizottságnak egy fordítást igénylő új történelmi programcsomag-elgondolást. Kevésbé dicsőséges része a történéseknek, hogy a kormánydöntés harmadnapján Jeszenszky külügyminiszter újra inszinuálja a projektumot – rejtjeles táviratban, a miniszterelnöknél, elfogult oldalvágásokkal élve, s negatív jelzőkben tobzódva –, ám pusztán kemény és korholó elhatárolódást váltva ki a címzettből.

- ⁴¹ Falvy Zoltán (1928–2017) zene-történész; az MTA Zenatudományi Intézet igazgatója (1980–1998).
- ⁴² Finta József (1935–) építész, akadémiai levelező tag.
- ⁴³ Remsző Tibor (1954–) akadémiai/egyetemi informatikus.
- ⁴⁴ Várszegi Asztrik (1946–) bencés szerzetes püspök; pannonhalmi főpát (1991–2018).
- ⁴⁵ A felkeresett cégek az Arcanum Databases Bt. (Biszak Sándor), a Hypermedia Systems Kft. (Matlár Tamás), Scriptum Kft. (Szeged) és Tabula Ráza Bt. voltak.
- ⁴⁶ Benedek Ferenc (1926–2007) római jogász, tanszékvezető egyetemi tanár (Pécs).
- ⁴⁷ Zlinszky János (1928–2015) római jogász, intézetigazgató egyetemi tanár; alkotmánybíró (1990–1998).
- ⁴⁸ Szeptember 9-én megerősített, június 30-án elszámolandónak nyilvánított megbízásaim 12+12 fv jogtörténetet jelölnek majd Benedek, ill. Zlinszknél oldalán.
- ⁴⁹ Révész T. Mihály (1945–) jogtörténész tanszékvezető docens, Horn Gyula miniszterelnök személyes tanácsadója (1994–1996).
- ⁵⁰ Amit magam archiváltam, vaskos kötegekben utóbb az Országgyűlési Könyvtárnak ajándékoztam. Teljesebb dokumentációra lásd Varga, 2019; utalásokhoz pedig Varga, 2010:175–176 és Varga, 2015:59–62, valamint Varga–Mezei, 2012:124–125.
- ⁵¹ Macartney, Carlile Aymer (1956–1957): *October Fifteenth. A History of Modern Hungary 1929–1945*. vol. I–II. University Press, Edinburgh. Második kiadásban 1961-ben jelent meg; magyarul pedig mint (2006): *Október tizenötödike. A modern Magyarország története, 1929–1945*. I–II. kötet, ford. Tudós Takács János. Gede, Budapest.
- ⁵² Király Béla (1912–2009) két világháború közötti, majd szocialista főtiszt, amerikai emigrációjában hadtörténész professzor *East European monographs* sorozatában háromnegyed ezernél több kötetet publikált a Columbia University Press általi terjesztésében.
- ⁵³ Boldizsár Iván (1912–1988) szociográfus, közíró, szerkesztő, Köpeczi Béla (1921–2010) művelődéstörténész, egyetemi tanár, akadémikus, művelődési miniszter (1980–1988). A két folyóirat 1960 és 1992, ill. (Halász Zoltán szerkesztésében) 1966 és 1979 között jelent meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Hóman Bálint – Szekfü Gyula (1928–1934): *Magyar történet I–VIII*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Liptai Ágnes – Varga Csaba (comp.) (1979): *A Reader's Guide to The New Hungarian Quarterly. A Complete Index: No. 1–75 (1960–1979)*. Lapkiadó Vállalat, Budapest.
- Sisa István (1994): *Magyarország torz tükré a világban*. www.magtudin.org/Sisa_Istvan_Magyarország_torz_tukre.pdf.
- [Varga] (1998): A politikát választották – tudósok is lehetnek volna. Varga Csaba egyetemi tanár emlékezése a Fideszt megalapító tanítványairól. *Vasárnapi Hírek*, május 17., 7.
- Varga Csaba (2010): Halála vagy egyetlen esélye-e a tettnek az okoskodás? *Hitel*, 23. évf., 2. sz., 168–176.
- Varga Csaba (2015): „Méltón a sorshoz, alkalmas a küzdelemre.” Szellemünk és tudományunk állapotáról. *Hitel*, 28. évf., 2. sz., 53–70.
- Varga Csaba (2019): *Hungarian Reference Library (CD-ROM Hungary): Krónikusan gondozatlan kultúrdiplomáciánk, avagy egy program és kudarca az Antall-kormány idején*. www.academia.edu/39178242/HUNGARIAN_REFERENCE_LIBRARY_CD-ROM_HUNGARY_Krónikusan_gondozatlan_kultúrdiplomáciánk_avagy_egy_program_és_kudarca_az_Antall-kormány_idején.
- Varga Csaba – Mezei Károly (2012): „...Csak múlásunk törvény...”. *Varga Csaba jogfilozófussal beszélget Mezei Károly*. Magyaroknak lenni! könyvsorozat 103. sz., Kairosz Kiadó, Budapest.
- Wass Albert (1992): „Egy el nem mondott beszéd, s ami mögötte van.” *Katolikus Magyarok Vasárnapja*, www.muveszetek.hu/napsziget/akt-413.htm.